

Tilstanden i Københavns Amt ved Aar 1740.

Meddelt ved Kai C. Uldall.

I det følgende skal meddeles Indholdet af to omtrent samtidige Indberetninger («Relationer»), der sammenholdt giver et ret godt Billede af Tiden kort før de store Reformers Gennemførelse. Om den økonomiske Tilstand fortæller Relationerne af 1735, indkrævede ved Forordning af 25. Juni 1735. Denne paalagde Embedsmænd eller Magistrater hver for sit Distrikts Vedkommende at besvare følgende 8 »Poster«:

1.

»Angaaende et hvert Amts Tilstand, Beskaffenhed og Producter.

2.

Hvorudi en hver Byes og Districts Handel, Negocie, Handtering og Næring bestaar.

3.

Om samme har aftaget eller tiltaget og hvad dertil kan være Aarsage.

4.

Angaaende vores ved Søen beliggende og til Vands negotierende Provincier og Byer maa i Særdelighed indhentes Efterretning om de ind- og udgaaende Varer ved egne eller fremmede Skibe blive førte. Hvorledes et hvert Steds Skibsfart er beskaffen. Hvor mange og hvor store Skibe ved hvert Sted befindes. Hvor deres Fart egentlig gaar hen, og hvorudi deres Befragtning frem og tilbage bestaar. Ligeledes skal og indberettes, hvad egentlig føres til og fra Landstæderne.

5.

Om nogle og hvad Slags Fabriquer eller Manufacturer, det være sig under hvad Navn det vil, udi en hver By, Amt eller Provincie befindes.

6.

Om, hvorledes og til hvem Privilegia i saa Maade ere udgifne. Af hvilken Beskaffenhed, om de ere monopoliske eller exclusiva. Hvilke der ere paa en vis Tid, og hvilke, der ere bestandige.

7.

Hvilke og hvor mange Slags Societeter og Laug en hver By og Provincie haver, saa vel som og Tallet paa Kiøbmænd, Kræmmere, Handtverksfolk og alle dem, der drive Handel, samt omtrent deres Tilstand, saavidt vides kan. Om Handtverksfolk fattes dem og hvad Slags.

8.

Om der ere Indbyggere nok til at dyrke Landet. Om Landvæsenet og Aggerdyrkelsen ikke kunde være at forbedre. Hvad begge Dele maatte fattes.»

De indkomne Besvarelser, der her for Københavns Amts Vedkommende skal gengives, opbevares nu i Kommercekollegiets Arkiv.¹⁾

Jævnside med dem meddeles en Række Indberetninger af antikvarisk-topografisk Indhold. De affattedes af Embedsmændene (i enkelte Tilfælde ogsaa af Godskontorer) ifølge en Ordre fra Danske Kancelli, der udgik til de forskellige Landsdele i Løbet af April Maaned 1743. Der krævedes Besvarelse af 33 (fra Stifterne 40) Spørgsmaal eller »Poster« vedrørende de geografiske Forhold, Mineralier, Vejr- og Sundhedsforhold, Land- og Skovbrug, Fiskeri, Havne, Dyreliv, Antikviteter, Stednavne, Befolkningens Egenskaber og Talemaader (Dialekter) m. m. Stoffet tænktes benyttet til en omfattende geografisk Beskrivelse af Danmark (og Norge); men den Mand, der havde affødt Planen dertil, og som af Oversekretær, Grev J. L. Holstein var skubbet frem til at foretage Udarbejdelsen, nemlig den senere Generalkirkeinspektør Erik Johan Jessen (Schardebøll), fik aldrig Materialet bear-

¹⁾ Om Relationerne af 1735 se E. Holm: Danmark-Norges Hist. 1720—1814 II passim, især p. 374.

bejdet til Udgivelse. Hans Evner synes ikke at have slaaet til, og da andre — først Thurah uden Resultat, senere Pontoppidan, hvis »Danske Atlas« udkom fra 1763 — tog samme Sag op, blev det for stort anlagte Værk opgivet.¹⁾

Det betydelige indsamlede Materiale opbevares nu i Kgl. Biblioteks Haandskriftsamling, om end store Partier er tilintetgjort eller er spredt paa ukendte Steder. Fra nuværende Københavns Amt er bevaret Indberetningerne fra Købstæderne (Ny Kgl. Sml. Fol. 394 b) og fra G l. K ø b e n h a v n s A m t (Kall Fol. 34); derimod synes Indberetningen fra Roskilde Amt at være gaaet tabt, og det samme gælder de Specialindberetninger (fra Herreder, Sogne og Godser), hvorover begge Amtsindberetningerne har været bygget.

Ved Udgivelsen er foretaget enkelte Forkortelser af Teksten, hvor denne har Gentagelser eller maa antages at være uden historisk Interesse. De er antydet ved — — —. Bogstaveringen er gengivet med nogen Ændring til Lettelse for Læseren, men saavidt muligt er det oprindelige Præg bevaret. Person- og Stednavne er dog aftrykt bogstavret.

I nærværende Aar bog meddeles Relationerne fra Køge og Roskilde. Indberetningerne fra 1735 er hér de interessanteste og mest omfattende; det omvendte er Tilfældet for Landdistriktets Vedkommende, idet Indberetningen fra 1743 dér er fyldigst. Denne skal meddeles senere.

I.

Købstæderne.

Roskilde.

**Indberetning 1735, dateret 22. Dec. og undertegnet af
M. Munthe, P. M. Otzen og M. Hartmann.²⁾**

1ste Post.

Ubesvaret.

¹⁾ Se nærmere om E. J. Jessens planlagte »Atlas« i Svendborg Amts hist. Aar bog 1916 p. 3 til 10.

²⁾ Morten Munthe, Borgmester i R. fra 13. Aug. 1734 til sin Død 4. Juni 1763. — Peter Marquardt Otzen, udn. til

2den Post.

Herom refereres allerunderdanigst, at Roskilde Byes nuværende meget ringé Handel og Negocie fast allene er bestaaende udi norsk Tømmerhandling og lidt Smaakram for Bonden, som dog kjøber det meste heraf udi Kjøbenhavn, hvor Priserne ere lettere derpaa end her, saasom Indløbet her til Byen er meget besværligt, efterdi ingen Skibe paa $2\frac{1}{2}$ til 3 Mile nær kan gaa ind til Byen, og hvorudover Kjøbmændene selv med Bekaastning paa Kiørselen imellem denne Stæd og Kjøbenhavn der maa tage de fleste Varer.

For Resten nærer de fleste og bedste Indvaanere sig af Avling, nogen Tobaksplantagie, Værtshusholden og Kiørsel ved Vognmandslauget samt af deres Handværker.

3die Post.

At Handelen nu paa en 30 à 40 Aars Tid merkeligen haver aftaget for denne Bye er desvære alt for sandt, og ere de besynderlige Aarsager dertil 2de Slags: 1) fordi denne Bye ligger saa nær Kjøbenhavn — —; 2) fordi at Bonden nu paa Landet i Kroer og andre Stæder baade kan faa sine grove Varer saasom saltet Sild, Tobak, Salt, Jern, Tran, Træskoe, Humle, smaa Specerier og deslige Ting indkøbt og derhos solgt det meste af sit Korn samt Honning, Vox, Telle og Skind med videre.

4de Post.

Som ingen Mand her i Byen eier noget Fartøy, saa haver de faa Handlende til Dato betient sig med fremmede dog indenriges Fartøyer, for at faae deres behøvende Varer hidbragte. Denne Byes Indvaaneres største Handel er i Særdelighed med de Norske og Jydske, hvorfra de faae deres Tømmer og Breder samt Fiskevarer, som de formedelst den meget onde Indseigling haver store Vanskeligheder med, særdelis saavidt Tømmeret angaar,

---

Raadmand 10. Marts 1719, Afsked 21. Marts 1738. — Morten Hartmann udn. til By- og Raadstueskriver 15. Okt. 1734 samt Viceraadmand 18. Nov. 1735.

idet de maa losse Skibene imod 2 à 3 Mile herfra og enten flode Ladningerne op til Byen, hvoraf undertiden ved paakommende hart Veier dels i Søen borttrækkes eller og, naar Storm det aldeles forbyder, opstable deslige Tømmervarer paa Strandbredden og lade det bevogte, hvorved følgelig Kiøbmændens Profit bliver ringe, helst da de og mesten maa betale slige Ladninger med rede Penge, saasom fra denne Bye udføres fast ingenting.

5te og 6te Post.

Ubesvaret.

7de Post.

I Byen er 13 Støkker saa kaldede Kiøbmænd og Kræmmere, hvor de fleste ved sidste Byen overgangene ulykkelige Ildebrande¹⁾ ere blevne ruinerede. Og var ei heller førend Ildebrandenes Opkomst mere end 2 à 3, som kunde kaldes vederhæftige.

Societeter og Lauge ere følgende:

1 privilegeret Aputeqver, Farvere som ogsaa ere privilegerede 2de, Værtshusmænd iligemaade privilegerede 2de, Vognmænd 24 Stk., Guldsmid 1, Kaabersmid 1, Kleinsmidde 4re, Grovsmide 3de, Kandestøber 1, Snedkere 10, Baggere 5, Skrædere 7, Hattemagere, som haver Laug i København, 7, Skoemagere 14, Dreyere, ogsaa i Laug udi København, 3de, Malere 2de, Glarmester 1, Slagtere 3de, Tobaksplanterer 5, Handskemagere 6, Pottemagere 2de, Sadelmagere 3de, Bødkere 2de, Murmestere 3de, Hiulmænd 2de, Blikkenslager 1, Feltberedere 3de, Tømmermænd 2de, Tobaksspindere 2de, Vævere 6, Broelæggere 3de, Møllere 10, Øltappere og Brændevinsmænd 21, Rebslager 1.

Alle disse Societeter og Lauge ere nu, saavel formedelst de store Ildebrande som og hvad Haandværkerne

¹⁾ 7de., 12te og 13de April 1731 afbrændte i Roskilde 22 Gaarde og 25 Huse, og 4. Okt. 1735 lagde Ilden 85 Gaarde og Huse øde. (Kornerup: Roskilde i gamle Dage p. 7 ff., 204.)

i sig selv angaar formedelst — — Fornærmelse af de paa Landet boende Haandværkesfolk, fast ruinerede. — — —

Af Smidde, som tillige ere Kleinsmidde, angives aleniste i denne Byes District paa Landet 22 Stk., af Skrædere 20 Stk., af Vævere, som tillige væver Hørlærred og andet deslige i Loven forbudt Tøy, 64 Stk., af Dreyere 7 Stk., af Skomagere 15 Stk. Og hvorledes kan da Kiøbstædernes Handværker blive ved Magt, saasom Fuskerne paa Landet ei allene optage alt Landets Arbeide, men endog iblandt sniger sig til at arbeide for Kiøbstædernes Indbyggere.

Det er derfor kommen saa vidt med Laugene, at mange af Mesterne i Byerne fløtte derfra ud og sætte sig ned paa Landet, hvor de faae langt mere Arbeide end i Kiøbstæderne, og derhos finde stor Forskiæl imellem den dér allernaadigst paabudne personelle Consumption eller Folkeskats Betaling og Kiøbstædernes Consumption samt andre Skatter, som ere ulige større end Udgiften paa Landet.

Og da denne Post er een med de betydeligste for Kiøbstæderne, men i Særdelighed for Roeskilde, saa tillader Deres Excell. ce os underdanigst og yderligere at demonstrere Sagen, samt til dets Endring at meddele vores Betænkning og Forslage:

Udi Lovens 3 Bogs 13 Capt. 23 Art. specificeres de Haandverkesfolk, som maae boe paa Landet, samt derhos rescriberes, hvad Slags Arbeide de maae gjøre. Men da der tvert imod af disse Haandverkesfolk, som allene burde gjøre Bondearbeide, nu forrettes alt Arbeide paa Herre- og Præstegaarde tillige, saa burde deslige Haandverkesfolk enten nødes til at fløtte ind til Kiøbstæderne eller ogsaa, naar de ikke det allerringeste kunde overbevises at overtræde den dennem ved Loven givne Frihed, at betale en aarlig Skat af 10 til 20 Rdr. i det ringeste til Hans May. ts Cassa og dog ikke tillades at holde enten Svende eller Dreng. — —

Dernest var det og høit fornøden, at de paa Landet boende Haandverkesfolk aldels forbydes at føre til de udi Kiøbstæderne eller paa Landet allernaadigst bevilgede

Markeder, dør noget Slags nyt Arbejde og fallholde det paa samme Tid, saasom Markederne vel i Særdelighed ere bevilgede for Kiøbstædernes Opkomst. Og kunde sligt letteligen hemmes, naar ingen blev tilladt at holde aaben Bod paa Markederne, uden han var Borger i en Kiøbstæd og med sig havde sit Borgerskabsbrev. Ydermere maa vi og her fremlægge vores Laugsmesteres Besværing over Consumptionsforpagterne i Kiøbstæderne, som af Haandverkesmesterne, naar de reiser til Markederne med deres Arbejde at forhandle, i hver Kiøbstæd maa betale Milepenge¹⁾, omendskønt de som oftest leie Bøndervogne dertil. Og som slig Consumptionsforpagternes Paastand, naar Borgerne kommer eller reiser til Marked i en Bøndevogn, synes at stride imod Consumptionsforordningens 8de Capit., det ogsaa er vist, at en fattig Haandverksmand paa et helt Marked undertiden næppe kan fortjene Vognleien og Milepengene, saa indstilles denne Haandverkslaugenes Ansøgning og Begiæring til Deres Excellences høyere Overveielse og naadige Befordring.

De 2de Bødkere her i Byen haver til os indleveret Klage over Bødkerlauget i København, fordi det tvert imod Laugsarticlerne skal paastaa, at de Dreng, som have udtient hos Bødkerne her, endda skulde tiene hos en af Mesterne i København for (d. e. som) Dreng et Aar, førend de for Svende hos dem maa ansees; item at de Svende, som arbeide hos Bødkerne her i Byen, ei tillades at tiene dem over 14 Dage. — —²⁾.

Endelig besværer alle Laugsmesterne sig over de fra

¹⁾ Sætningen giver kun Mening, naar »maa betale« rettes til »afkræver«. Ovenstaaende er en lille lapsus hos Affatteren, og af Bilaget fra Roskildes Handlende og Haandværkere ses den rette Mening. Bilaget meddeler intet yderligere af Interesse — udover, at Milepengene beløb sig til 4 Sk. pr. Mil — og udelades derfor.

²⁾ Som Bilag — Nr. 13 — er vedlagt de 2 Bødkeres, Niels Hansen's og Hans Larsen's, Klage, der fylder 4 Foliosider. Foruden de ovenfor refererede 2 Klagepunkter besværer Bødkerne sig over, at det københavnske Bødkerlav nægtede dem Opta-

Hans May.ts Tieniste reducerede og demitterede samt endnu i Tieneste staaende Soldatere og Ryttere med deres Hustruer, hvoraf de første i stor Mængde nedsætte sig her i Byen og med deres Arbeide meget fornermer Haandværkeslaugene. Som nu de fra Hans May.ts Tieniste forlovede (d. e. permitterede) Soldater og Ryttere ere ved Forordningen af 29 Decembr. 1732 tilladte med egne Hænder at ernære sig det bedste de kunde, saa er ei noget herimod at erindre. Men da Mængden af dette Slags Folk dagligt tiltager, og det kunde hænde, at 4 à 6 af een Slags Profession vilde boe her i Byen og bruge Handverk, saa indstilles det — —, om det ikke var billigt, at ei mere end een à to af deslige Folk paa een Tid burde tillades at ernære sig af en og den samme Profession her i Byen, og at de øvrige enten skulde fløtte til andre Byer eller som Svende arbeide hos Mesterne i Lauget. Hvad de i Tienisten staaende Soldater angaar, da, som her haves en Kongl. allernaadigste Befaling af 14. Novembr. 1727 derfor, at deslige Folk ikke maa arbeide udi de Byer, hvor de ei ere inqvarterede, da skal vi stræbe at faa saadanne herværende Soldater herfra, siden vi nu fornemme, at Indvaanerne ved dennem fornærmes.

Vedlagt Magistratens Indberetning er de ovennævnte 12 Erklæringer fra de forskellige Haandværkere. Vi skal ud deraf give Mestrenes Navne samt meddele et Par Smaauddrag, dog saaledes at vi udelader de for alle fælles Klager — som allerede Magistraten ovenfor har fremført — over Omløbere og Fuskere, hvoraf Byens Haandværkere »paa alle Sider og Kanter ere omgivne«, saa de »liden og snart ingen Næring haver« og »vi fattige Indvaanere, som sidder med Kone og Børn, snart [ere] ruinerede«. Stærk Medfølelse vækker det, naar det et Sted hedder, vi »har lært vort Haandværk rigtigt og lidt meget ondt derfor«.

Skomagere 17, hvoraf kun Oldemanden Nicolai Hansen samt Peder Jacobsen og Hindrich Hamburger, er navngivet. Der fandtes i det omkringliggende Land mindst 15 Fuskere, der arbejdede

---

gelse, da de »paa høfligste Maade for nogle Aar siden have forlangt — — at indlemmis som Mæstere, eftersom her i gandske Siælland ingen andetstæds Laugsret havis«.

for selv de fornemme foruden for Bønderne, hvoraf de mere formuende »aldrig bruge andre end vexede¹⁾ og Rاندlæderssko«. Og inden Byen sad to slemme Fuskere, Grenader Rasmus Wæddeløv, »som haver sin Gvarnison i København — —, og en Soldat, navnlig Mads Jonæsen Trolle, »som og forfærdiger ald nye Skomagerarbejde«.

Drejere: Jacob Pedersen, Martinus Pedersen og Christen Jensen.

Vævere: Villads Nielsen, Hans Jørgensen, Jochum Kryer, Effraim Krøyer, Johan Kruger (?), Hans Hansen og Berte Mis... (?) Hansen.

Skræderlavet havde 8 Mestere og Enker efter saadanne. Oldemanden, Morten Mortensen Lillevang, klager, foruden i Kor med de andre Haandværkere over Fuskere og Omløbere, over, at »Bønderne, besynderlig (d. e. især) de formuende, er nu avanceret saa vidt, at de moxen alle betienne sig af Opslag, Tascher (d. e. Lommer) og Knaphuller paa Vadmeled«, hvor de dog før nøjedes med Hægter, og der var endda dem, der end ikke lod det blive derved, »men bruge Klædis- og andre Kramvaris Gangklæder«.

Smedelavets 7 Mestere, hvoraf 4 var Kleinsmede, var Oldemand Christian Lyder, Christoffer Welling, Anders Christensen, Niels Jørgensen, Mathias Eelersen, Christiand Willing og Jørgen Hansen. Materialierne var meget dyre, »nemlig nuomstunder en Læst Kul til 18 Rdlr. og 1 Lispd. Jern til 4 Mk.«

1 Glarmester ved Navn Elert Christopher Metzner. Hans Arbejde var »ringere end nogen tror

¹⁾ Væxlæder d. e. Læder tilberedt med Vox. (Vidensk. Selsk.s Ordb.)

eller tænker, og af den Aarsag kand jeg hverken holde Svend eller Dreng«. »Glarvesterne udi Kiøbenhavn reiser omkring paa Herregaarder her i Landet (d. e. paa Eggen), om det saa var 6 à 8 Mile beliggende fra Residencen, hvilket jeg og /: endskiønt jeg er en Laugsmester tilligemed dennem :/ ikke tør klage over, thi som Herskaberne meesten boer i Kiøbenhavn, saa bruger en hver sin Mester, hvor som helst de hannem behøver at forsende — —.«

Slagtere: Paul Ipsen og L. Nelssen.

Handskemagere: Oldemand Rasmus Hansøn, Niels Christophersen, Rasmus Ibsen, Niels Hanssen, Johan Olssen, Will. Christopherssen og Jep Olsen. »Fratages os vor Næring og Brød af de jyske Hoessekremmere, som og handler med Handsker, dernest andre omløbende Bissekræmmere. Desforuden holder og Mad. Schultes her udi Byen Handskfal udi hendes Krambod som aldrig har været brugelig. Fornærmes vi og højliggen ved Indkiøb paa Skind af Walbyemænd, Bissekremmere, Tobakskremmere, som løber omkring paa Landet og opkiøber alle de Skind, de kan bekomme.«

Snedkere: 9 Lavsmestere og 1 Frimester. Oldemand Zinnel Lauredtzen, Arent Thommessen, Frederich Thoersen, Morten Thoerssen, Espen Danielsen, Albret Mortenssen, J. Hagg, Lorentz og Hieronimus Thega.

Murermestre: Thomas Pederssen, Svend Zachriensen, Christen Pouelsen, Dinis Pederssen.

Hjulmænd: Christian Jensøn og Jacobus Madsen.

Om Byens Bødkere er ovenfor (p. 106) meddelt.

Videre indberetter Magistraten:

Hvad nu de faae Handlende angaar, da om Byen nogen Tid skal kunne komme sig igien, vilde følgende Demonstration og allerunderdanigste Forslage tagis i allernaadigst Consideration:

1. Bede vi, at Deres Excellence¹⁾ — — vilde forhielpe Byen til en Mudderpram og dertil hørende Instrumenter samt Folk, som kunde opmale Selsøe Grund $1\frac{1}{2}$ Mil nere i Fiorden, saasom samme Grund neppe er over 200 Favne i Lengden, thi kunde man paa dette Sted faae 10 à 12 Foed Vand, da vilde Byens Handel og Næring med Tiden mærkelig forbedres, efterdi Fartøyerne derefter kunde løbe lige ind til Byen — — —.

2. Trænge vi høieligen til at bede Deres Excellence — — vilde se denne arme og ved de mange Ildebrande fast ruinerede Bye forhiolpen til at vinde nogen Erstatning aarligen af Hans May.t's Cassa for de mange og frie Kongereiser, som gøres af Byen, hvis Beløb aarligen er 3, 4 til 500 Rdlr. Thi som de afbrændte efter Sædvane udi 3de Aar nyde Frihed for alle Byens Skatter og Udgifter, er det en fast Umuelighed for den øvrige Del at udrede disse Penge. Og som Kiøbstæderne i Laaland og Falster ere snart befriede for deslige Tynger (d. e. Skatter), saa var det vel ikke imod Billighed, om de contribuerede noget til vores arme Bye, ligesaavel som de afsides Byer her i Landet maae gjøre til Ringsted og Vordingborg samt Kiøge.

3. Bede vi underdanigst, at Deres Excellence vilde udvirke et Kongl. allernaadigst Forbud, at ingen paa Landet boende, være sig Kroemænd, Møllere eller andre, efterdags maatte falholde enten Tobak, Salt, Jern, Humle, Fisk, Sild eller andre deslige — — —. Ligesaa burde ei heller de fra Holstein (d. e. Slesvig) med Humle

¹⁾ Henvendelsen er til Stiftsbefalingsmanden, hvorigennem Relationen indkrævedes. Høflighedsformularer udelades.

omreisende tillades paa Landet at falholde deres Varer, men alleniste søge Markederne — —.

4. Burde ingen efterdags tillades enten fra Kiøbstæderne eller andre Stæder at gaa om paa Landet med Bissekram eller Tobak, ei heller Jøder, saasom deslige Folk betager Kiøbstædmanden sin Næring og derhos be- drager Landmanden, Ja sluttelig tillige søge Lejlighed, derved at begaae Svig imod Hans May.t's Told- og Consumptionsintrader.

5. Burde ei heller nogen tillades at komme til de be- vilgede Markeder og dør opslaae Kramboed samt falholde Kramvarer, som ei vare Borger udi en Kiøbstæd og til Bevis derpaa med sig bragte og, førend de opslog nogen Kramboed eller falholdte Varer, for vedkommende Øv- righed fremviste sit Borgerskabsbrev — —.

6. Var det høist fornøden, at Forordningen af 13. Decembr. 1692 om Forprang med Korn paa Landet ved en Kongl. Forordning blev igientaget og fornyet.

7. Anholde en stor Del af Byens Indvaanere — —, at den uden for Roeskilde Bye gaaende gamle Kongevej ved et Kongel. Forbud allernaadigst maatte afskaffes, og at de reisende derimod burde køre lige igiennem Byen, hvor- ved de formeene, at Byens Næring mærkelig vilde til- tage — —.

8. Maa vi paa Kræmmernes samt Brændevins- brændernes, Ølbrøgenes og Kroholdernes Vegne under- danigst erindre følgende Ting: Dersom vores Forslage for Handværkslagene finde allernaadigst Approbation, da burde ingen Handværksmand tillades enten at holde Værtshus eller at brænde Brændevin og brygge Øl for at sælge til Kroholderne paa Landet, som nu til Dato af mange er sket, formedelst de af forommeldte Aarsage ei af deres Handværker har kunnet leve, hvorved de andre, som intet andet have at leve af, mærkeligen fornærmes. Thi naar Handværkerne komme paa Fode, kunde Me- strene ligesaaavel her som andre Steder desuden nok leve af deres Handværk.

Ligesaa burde vel ei heller Consumptionspagterne

tillades at brygge Øl og brænde Brændevin til at sælge — —, og kunde Consumptionsforpagterne, hvilke gierne ere de vederhæftigste Mænd, meget vel leve desforuden af deres anden borgerlig Næring. Endelig maa vi og underdanigst indberette, at en Del af vores Borgere og Indvaanere, førend de store Ildebrande begyndte, havde i Sinde at vilde anholde om at oprette et Sæbesyderie og et Stivelsefabriqve; mens som de fleste af dennem nu ere hiemsøgte ved Ildebrandene og derved tabt baade Lyst samt Midler, saa faa man hermed indeholde indtil Byen ved Guds og Kongens Naade kunde komme i nogen Stand igien.

Foruden Magistratens Indberetning findes en Relation fra en Roskildeborger, Johan Casper Seiffert. Denne forbigaas, da den er kortfattet og ikke indeholder nogetsomhelst udover de førnævnte Klager og Seifferts Forslag til Aihjælpning deraf. Det ser nærmest ud, som S. har affattet Indberetningen for at gøre sig bemærket.

**Indberetning 1743, dateret 18. Juli og underskrevet af
M. Munthe, Anders Rasmussen, M. Hartmann,
P. Herm. Ham.¹⁾**

1ste, 2den og 3die Post.

(Areal og Grænser. Overfladeforhold. Jordens Udnyttelse m. m.²⁾)

Til den 1ste Post vide vi intet tilforladeligt at svare, ei heller til den 2den og 3die uden allene dette, at lige fra Roeskilde til Heede Husene, over 3 Fierding Veis, ligger den saa kaldede Store Heed, hvilken Roeskilde Bye tilhører og er sat i Matriculen for 21 Tdr. 1 Skp. Hartkorn, hvoraf Byen i den Tid, den svarede Matricul og Saltskat, haver skattet. Men nu tilegner fast hver Bonde i de omkring liggende Sogne sig Rettighed til Hee-

¹⁾ Anders Rasmussen Lange udn. til Raadm. i Roskilde 2. Feb. 1714, entlediget 25. Feb. 1746. — Peder Herman v. Ham, Byfoged 9. Dec. 1740.

²⁾ De enkelte Spørgsmaals Indhold er kun kort refereret; de findes ikke indført i Indberetningen.

den. Derfor haver vi og for 6 à 7 Aar siden efter Borger­skabets Paastand reist Proces imod vedkommende, men den er endnu ikke kommen til Ende. Bem.te Store Heede kan gierne bruges til Aggerland og følgelig være Kongen og denne fattige Byes Indvaanere til større Nytte, hvis man ved Processens Endelighed kunde faa de uberettigede derfra, thi Borgerskabet agter da baade at pløye og saae derpaa samt at indlukke noget til Græsning for Byens eget Qvæg.

Desforuden findes ved Roeskilde den saa kaldede Lille Heed, hvilken er under Store Heeds Hartkorn og kan være omtrent af 20 til 30 Tdrs. Korn Udsæd, som Byen tilhører, og hvor af den nyder 8 Rdlr. i aarlig Afgift. Samme Heed, som ligger et Canonskud vesten for Byen, bruges nu baade til Sædeland og Høeslet.

Endnu findes under Byens Matricul den saa kaldede Sleggerups Mark item Enge og Flinge Marken samt Kirke Fierdingerne, hvilke ypperlige Eiendomme, som staar i Matriculen for 97 Tdr. 1 Skp. 2 Fjk. Hartkorn, ikke tilhører Byen, men Professorerne i Kiøbenhavn, Roeskilde Domkirke samt Duebrødre Closter og endel geistlige her i Byen, samt andre Byens saa kaldede Eiendomsiorer, liggende udi 3de indlukte Marker og er Hartkorn nye Matricul 292 Tdr.

Sandflugt eller Flvesand findes ingen Stæds paa alle ovenbem.te Heder og Marker. Paa Roeskilde Byes Grund er ingen Skov. Igiennem Byens Marker løber ingen Aær undtagen de, som herefter ommeldes fra Kilderne. Ei heller er ferske Søer derpaa. — Jorden er temmelig jævn og frugtbar overalt. Det meste af Byens Jorder bruges til Kornland, hvorpaa voxer bedst Rug, Biug og Havre.

Enge ere her kuns faa, undtagen i den saa kaldede Enge Mark samt Raadmands Haugen, hvorpaa endel Stæder intet Korn kan voxe, fordi Grunden er moratzig.

Her er ingen synderlig Slags Jord paa Byens Marker;

det eneste Slags er til Mur- og Tagsten, hvortil den dog ikke kan bruges, fordi Brendet her er alt for kostbart.

4de og 5te Post

(Kornsorter og L.)

er saavidt Byen angaar besvaret under den 3die Post. Men det Korn, som voxer paa Byens Marker samt i Vængerne herinde i Byen, forslaar ikke til Indbyggernes egen Underholdning.

6te Post.

(Træfrugter.)

I Haugerne her ved Byen, hvoraf her dog ikke findes nogen af Betydning, voxer alle Slags Frugter, saasom Ebler, Pærer, Kirssebær, men ikke til den Overflødighed, at noget deraf kan selges eller udføres.

7ende, 8ende og 9ende Post.

(Saltbrænderier. Dyrehaver. Stutterier.)

Vide vi intet tilforladeligt at svare, thi Salt gjøres ikke her i Egnen.

10ende Post.

(Bihaver.)

Her i Landet (d. e. paa Egnen) haver vel Bønderne paa endel Stæder Biestokker, men her i Byen ere ingen af Betydning.

11te Post.

(Mineralier og Naturalier.)

Vide vi ei heller noget tilforladeligt at svare; men ingen af de Slags Ting findes paa Roeskilde Byes Grund.

12te Post.

(Vildt.)

Vildt falder her slet intet af paa Byens Grund uden nogle Harer og Fuglevildt af samme Slags som andre Stæder i Landet.

13de Post.

(Kreaturhold.)

Her i Byen føde de største Avlsmænd endel Stude, som de i Fasten selger til Bønderne her i Landet. For

det øvrige holde Indvaanerne Kiøer til fornøden Melkning saavel som Heste og Svin, og andre have nogle Faar samt Gæs.

14de Post.

(Fiskeri.)

Udi Isse Fiorden, som løber til Roeskilde og en Mil længere ind i Landet til Gievninge, falder om Foraar og efter Høst lidt Sild og Aal samt Flyndere og iblandt nogle Aborrer, item Øreter (d. e. Ørreder) ved Gievninge, men af ingen Slags stor Mængde.

15de Post.

(Milepæle.)

Paa Roeskilde Byes Grund findes 4 Milepæle paa Ringstedvejen til Kiøbenhavn.

16de og 17de Post.

(Vejrlig og Sygdomme.)

Ere vi ukyndige udi at svare noget tilforladeligt.

18de Post.

(Befolkningen. Dens Inclination og Egenskaber.)

Roeskilde Byes Borgere og Indvaanere med geistlige og verdslige Betiente: 200 til 210 Familier.¹⁾

Borgerskabets Egenskaber og Inclination angaaende er vanskeligt at udlede og oplyse, thi til Avling have de fleste Inclination, som og giver den bedste Næring til Byen.

19de til 23de Post.

(Skove. Øer og Holme. Fjorde. Aaer. Søer.)

Vedkommer Landet og ingen tilforladelig Oplysning derom af os kan gives.

24de Post.

(Mærkværdige Kilder.)

Her i Byen ere mangfoldige Kilder og Kildevæld. Den mærkværdigste er Hellig Kors Kilde, fra hvilken

¹ Vedlagt et af Provst Buch atteret Skema over fødte og døde for Aarene 1738—42.

hans Kongl. Maj:t ugentligen lader hente Vand, og ved hvilken Kilde Allerhøystbem. te Hans Kongl. Maj:t for 3 à 4 Aar siden haver ladet bygge et kiønt Hus samt indhegne Kilden, som desuden er omdækket med et stort Stengierde. Udi Kildehuset boer en Borger, som foruden fri Hus og Hauge nyder 40 Rdlr. i aalig Løn for at passe paa, at ingen Urenlighed kommer i Kilden. Hans Kongl. Maj:t haver ogsaa ladet plante endel Linde- samt vilde Castanietræer omkring Kilden.

Dernest er der en stor Kilde ved Høy b r y n d, som Borgerskabet haver indhegnet og til Brøgning med videre benytter sig af. Nok er strax nedenfor Domkirken den saakaldede K o n g R o e s K i l d e, hvorefter Roeskilde Bye siges at have faaet sit Navn.

M a g l e K i l d e ligger strax vesten for Domkirken og giver saa stærkt Vand fra sig, at den her i Byen indrettede Papiersfabriqve samt fire Vandmøller, som ligger der neden for, derved drives. — Bag ved det adelige Jomfruecloster ligger endnu en stor Kilde udi den saa kaldede A p o t h e k e r h a u g e, som ogsaa er indrettet til Byens Indvaaneres Nytte, og hvis Væld driver en strax derved liggende liden Mølle.

Vandet udi alle disse samt mange flere Kilder her ved Byen er meget klart, let og velsmagende. Det maa ogsaa være overmaade sundt, siden det bruges og roses endog af det Høykongelig Herskab samt mange Herrer fra Kiøbenhavn og fremmede, som det tillige herfra lader afhendte.

25 n d e P o s t.

(Bække og Moser.)

Besvaret under den 2den og 3die Post.

26 n d e P o s t.

(Bakker og Dale.)

Roeskilde Bye ligger saa at sige paa en Jordklippe eller Bierg, efterdi derfra ned til Stranden, hvor Byens Skibbroe var i forrige Tider, er en dyb Dal. — —